

НА РОКОВИНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Не він один її любив.
Віддавна Україну
Поети славили в піснях,
Немов красу-дівчину.

Від неї переймали сміх,
І жарти, і таночки,
Її байки, немов квітки,
Сплітали у віночки.

Той в ній давнину покохав,
Той мрія молоденьку —
Він перший полюбив її,
Як син кохав неньку.

Хоч би була вона стара,
Сумна, змарніла, бідна —
Для сина вірного воїна
Єдина, любя, рідна.

Хоч би була вона сліпа,
Каліка, недоріка —
Мов рана ятриться в ньому
Любов його велика.

Україна бачила нераз,
Як тії закоханці
Над вечір забували все,
Про що співали вранці.

І, взявши дар від неї, йшли
До іншої в гостину;
Вони не знали, що то є
Любити до загиби.

Він перший за свою любов
Тяжкі дістав кайдани,
Але до кону їй служив
Без зради, без омани.

Усе знесла й перемогла
Його любови сила.
Того ж великого вогню
І смерть не погасила.

Леся Українка

Ярослава Божемська

СИЛА ХРЕСТА

Середньовічна легенда

Ілюстрація О.Сугомори

Діялось це за поганських часів у давній Германії. У верхах Семигир'я над рікою Райном жив страшний змії-сатана. Він дихав огнем і сіркою. Поганські племена віддавали йому ідолську честь і дозволяли пожирати всіх, хто йому попадався. Якось під час походу на сусідів семигирські германи спіймали в полон дівчину. Вона звалася Лідія й була християнкою, а була така гарна, що два поганські вожді, Отто і Гаген, почали за неї сперечатися. Кожний хотів її мати своєю бранкою. Спір був такий завзятий, що обидва противники вхопилися за мечі й кинулися один на одного. Поміж них скочив поганський жрець:

— Сховайте мечі й припиніть спір! Не годиться вам проливати кров за християнську бранку. Краще зробіть, як прив'яжете її до дерева над кручею, де живе змії. Хай він пожере її.

Припала вождям до вподоби рада жреця. Їх люди схопили нещасну дівчину й потягли

над кручу. Тут прив'язали її до дерева грубими мотузами. Ціле плем'я зійшлося подивитись, як змії буде бенкетувати. Дівчина весь час шепотіла молитви...

Раптом почувся страшний шум. Змії зачув людину й вийшов із своєї печери. Він сердито став бити хвостом об землю. З його ніздрів бухав вогонь, а паща дихала сіркою й клубами диму. Побачивши дівчину, змії почав кружляти в повітрі довкола неї. Він наближався щораз ближче до своєї жертви. Дівчина вже чула його вогненний подих і сірковий сопух і не переставала шепотіти молитви. Вона звільнила з мотузів праву руку й узяла нею залізний хрестик, що висів на її шні, і піднесла його проти лютого змія-сатани. Хрестик засяв ясним промінням.

На вид хреста змії хрипло заревів і на очах поган упав у Райн і потонув. Побачивши силу хреста, погани звільнили дівчину і прийняли християнську віру.

Гетьман

Петро Конашевич-Сагайдачний

Невдала битва над Солоницею і страшна смерть козацького отамана Наливайка дуже ослабили запорозьких козаків, і вони ще довго не могли відновити своїх сил.

Знову деякі кошові Запорозької Січі почали думати, що, може, краще було б миритися якось із Польщею і жити з нею у згоді та по доброму домагатися для козацтва й народу якихось пільг. Хоча багато крові пролили козаки, допомагаючи Польщі, та польський король наче зовсім забув про дані козакам обіцянки. Він навіть наказав їм розійтися по своїх селах і відробляти панщину, як прості

кріпаки. Тоді козаки зібрали ще кілька тисяч свого війська, побудували човни й попливли через Чорне море до берегів Туреччини по здобич.

У цих походах на Туреччину й Крим з-поміж козаків найбільше вславився кошовий Петро Конашевич-Сагайдачний.

Петро, син Конона, а тому званий Конашевичем, був родом із Самбірського повіту в Галичині. Його батько, заможний шляхтич, вирішив виховати Петра розумною людиною. Він віддав сина до найкращої тоді школи в Україні — Академії в Острозі.

В Академії Петро Конашевич учився 8 літ і, мабуть, там дістав прізвисько „Сагайдачний“ від слова „сагайдак“ — торби, куди ховають стріли від лука. — тому що він був дуже добрим лучником. Після навчання Сагайдачний з кількома своїми товаришами приїхав на Січ. Це було в 1614 році. Незабаром виявилось, що Сагайдачний не тільки дуже розумна і освічена людина, а й відважний вояк у битві. Тому козаки 1616 року вибрали його кошовим Січі і гетьманом.

Сагайдачний бачив, як козаки зубожіли і терплять через те, що король не дотримав своїх обіцянок. Він задумав зробити так, щоб Польща знову потребувала допомоги козаків, а тоді зібрати велике козацьке військо і таки домогтися від Польщі полегшень не тільки для козаків, а й для всього українського народу.

Щоб збагатити козацьку скарбницю та уславити козацьке ім'я на всю Європу, Конашевич-Сагайдачний водив козаків у Туреччину й на кримських татар. На нових чайках-човнах вони кілька разів перепливали Чорне море аж до Царгороду, раптовими нападами нищили турецьку столицю та визволяли козаків з турецької неволі.

Від 1616 року Сагайдачний здійснив багато походів на різні міста Туреччини і Криму: Царгород, Кафу, Синоп, Трапезунд та інші.

Вдалі напади Сагайдачного дуже розгнівали турецького султана. Він пригрозив Польщі, що як не стримає козаків, то турки підуть на неї війною. Польський король не хотів псува-

ти стосунків з турецьким султаном і наказав козакам розійтися. Проте його наказ не виконали. А незабаром король сам запросив козаків, щоб допомогли Польщі у поході проти Москви.

1618 року Сагайдачний зібрав 20 тисяч війська і переконав козаків допомогти Польщі, бо тепер можна буде вимагати від короля сповнення усіх його попередніх обіцянок. Козаки

пішли на Москву і спричинилися своєю хоробрістю до того, що король уклав з Москвою вигідний мир. Але й цього разу король не віддячив козакам і Сагайдачному за їх допомогу. Він знову наказав обмежити число козацького війська до трьох тисяч та спалити човни, щоб козаки не мали змоги нападати на Туреччину.

1620 року Польща знову потрапила у велику скруту. Турецький султан вислав проти неї вели-

чезне військо — 300 тисяч турків і татар. Сагайдачний сприйняв це як добру нагоду домогтися від короля виконання своїх обіцянок щодо козацтва і народу. Він знав, що Польща тепер без козацької допомоги не обійдеться. Тому поставив перед королем і польським урядом такі вимоги: козацького війська повинно бути сорок тисяч; король повинен виплатити козакам усю обіцяну і затриману платню; польський уряд має затвердити нововисвячених українських єпископів та заборонити єзуїтам примушувати українців змінювати свою рідну віру на латинську. І, користаючи з нагоди, що Польща знову

потребує козацької допомоги. Сагайдачний виїхав з посольством до Варшави, щоб домогтися від польського уряду підтвердження цих вимог. Король і уряд пообіцяли, що все буде затверджено, а за це просили, щоб Сагайдачний повів козаків бити турків. Сагайдачний погодився.

1620 року, розбивши поляків під Церою (Молдавія), турки посунули далі і стали під Хотиним над Дністром, де їм заступило дорогу польське військо. Війська зібралося всього лише 35 тисяч, а турків було 300 тисяч. Сагайдачний вирушив з 40 тисячами

козаків під Хотин. Щоб дістатися до поляків, козаки мусіли пробиватися наступом крізь турецький табір. Їм вдалося це зробити. Козаки пробилися крізь турецьке оточення і злучилися з поляками. Турки тримали поляків і ко-

заків ще сорок днів в облозі, робили численні наступи, які козаки хоробро відбивали. Нарешті султан уклав з Польщею мир і відступив. Так козаки врятували Польщу від турецької навали під Хотиним. Багато було пролито козацької крові у цій битві. Від тяжких ран помер гетьман Сагайдачний. Йому урядили величавий похорон і поховали в церкві Богоявленського Братства в Кисві.

Так умер славетний і розумний кошовий, гетьман України Сагайдачний. Він щиро хотів допомогти своєму народові і за те віддав своє життя, бо вірив у словність і порядність союзників. На жаль, його наміри не сповнилися: Польща знову не дотримала своїх обіцянок. Лише 26 літ опісля український народ сам виборов собі ті права, що їх домагався славетний гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний.

ПІСНЯ ПРО САГАЙДАЧНОГО

Гей, широко залунала
Запорізька честь і слава —
Сагайдачному дісталась
Та гетьманська булава!

Бо такого ще не було
В товаристві отамана,
Ще ніхто не був так славно
Яничара й бусурмана.

І ніхто не вів так мудро
Товариства в чистім полі,
Так братів ніхто не вивів
Із турецької неволі.

Укріпив ти Україну,
Славетний батьку Сагайдачний, —
Каже нарід, що: „за люльку
Дав ти жінку — необачний“...

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Іде весна, іде ясна,
Мов квітка розвилася,
І спогад нам несе вона
Про віщого Тараса.

Що більше сотні тому літ
Умер в чужій країні,
Та славетний він на цілий світ,
Його всі знають нині.

Багато зла перетернів,
Зазнав лихої долі,
Малим остався без батьків
І візці нас у полі.

Дідусь розказував не раз
Про козаків завзяття,
І слухав залюбки Тарас —
Блищали оченята.

Та пан Тараса в слуги взяв:
Картав, картав щоднини.
Тарас же нишком малював
Із панських стін картини.

Застав при малюванні раз
В саду його Сошенко,
Поліг, щоб вільним став Тарас,
Щоб вчитись став Шевченко.

Його пізнали малярі,
Хвалили вдале діло.
Але злякалися царі:
— Він вірші пише сміло!

Бо в віршах пригадав Тарас,
Як нарід жив на волі,
Як козаки в воєнний час
Перемагали в полі.

Бо в віршах тих розповідав,
Як добре вільним бути,
Яка невольникам біда,
Як гнобить ворог лютий.

Які степи, який Дніпро
І українські люди,
Як перемаже ще добро
І весело всім буде.

Злякався, що пісня голосна,
Московський цар поганний,
Тараса в чужину прогнав,
Закув його в кайдани.

Та ще й писати наказав
Московський цар лукавий.
А все ж таки Тарас писав,
Ховав вірші в халляві.

І так в пустелі, в чужині
У самоті томився,
Писав про рідний край пісні
І Богу все молився.

Як проминуло десять літ,
Вернувся він на волю,
Та невеселий був той світ,
Ридало серце з болю.

Замовкло серце Кобзаря
У чужині холодній,
Та слово ясне, мов зоря,
Нам світить досьогодні.

І кожен раз в весняний час
Всі українські діти
Згадають: нас любив Тарас!
Йому дарують квіти.

Словнигь Тараса заповіт
Ніхто з нас не забуде,
І хоч минула сотня літ,
Він завжди з нами буде!

Леся Хранлива

ЩО З НЬОГО БУДЕ, ЯК ВИРОСТЕ?

На перелазі сиділа Тарасова мати у святковому вбранні, а супроти неї сусідки — матері Данила Бондаренка і Оксани Ковалівни.

На вулиці, буйно встеленій зеленим шпоришем під тинами і вкритій товстим шаром пилюки посередині, безлюдно. Тільки зрідка десь перебіжить собака чи кішка або пройде півень, оточений курми.

Ось вибіг з хати Тарас, уместився біля матері. З двору Бондаренків, з підворіття, плачучи вилізла маленька дівчинка, певне, наколола собі ногу. Рясні сльози котилися по замурзаному обличчю.

Тарас підбіг до неї. Тарасова мати та сусідки глянули йому вслід.

— Ану лиш, чи забавить?

— Тарас у тебе, Катерино, такий, що забавить. Хороше хлоп'я!

Тарас підбіг до дівчинки, поставив її на ноги, розпитуючи, чого вона плаче. Він пообіцяв їй дати свого баского коня, довгу лозину. Дівча дивилося на лозину, не перестаючи плакати. Тоді Тарас пообіцяв зірвати їй квітку з Катрусиного квітника і зробити ляльку з лопухів... Дівчинка пхикала. Хлопець видобув з кишені різнокольорові камінці.

— Глянь, які в мене камінці!

Дитина перестала плакати.

— От бач, і забавив, — казала Ковалиха.

— Що ж, він любить дітей глядіти, забавить хоч кого. Марійку доглядає і з Яринкою мирно живе. Подільчивий, привітний.

Дорогою йшов старий дід. Тарас зійшов зі стежки і привітався.

— Добридень, дідусю!

— Здоров, здоров, козаче! А чий же ти?

— Грицьків Шевченків.

— А, великий рості! — промовив дід і пішов далі.

Тарас знову сів на стежці бавитися з дівчиною камінцями.

— От бач, Катерино, який хороший у тебе Тарас, — сказала Ковалиха.

— Якийсь він не такий, як усі.

— Добре серце у нього, — додала Бондариха.

— Скільки казок дід Іван, дід Яким і Катря йому розповіли, скільки він їх знає! Ото б день і ніч слухав. А що пісень усяких переспіває за день, і голос у нього неабиякий!

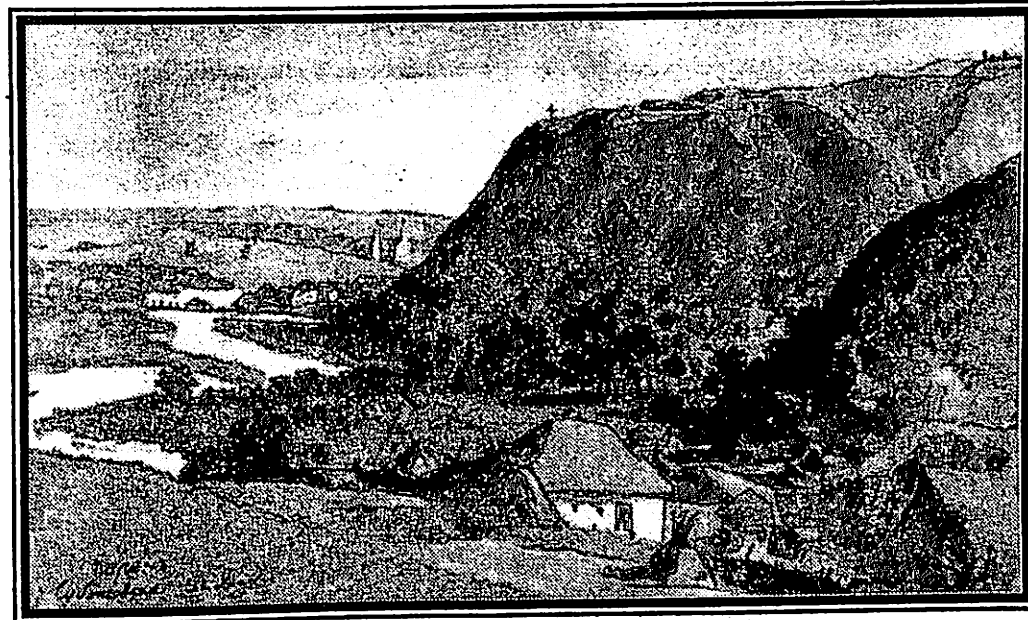
— Що то з нього буде, як виросте?

Дмитро КРАСИЦЬКИЙ

Ілюстрація Яр.Музики

СВІДКИ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ

Тарас Шевченко. Чигирин з Суботівського шляху.

За селом Кирилівкою у степу стояла висока могила-курган. Малий Тарас із скибкою хліба в кишені нераз вибігав на верх цієї могили. Робив собі з лопухів захист від пекучого сонця, лягав горілиць на землю і вдивлявся у мерехтливий степ, у блакить неба. Його непокоїла цікавість: хто, коли й навіщо висипав таку високу могилу і що вона в собі криє? Але відповіді не знаходив.

Коли Тарасі батько після смерті матері взяв сина перший раз чумакувати, хлопець побачив, що у степу таких могил-курганів багато.

Чумацький шлях пролягав через Вільшану, Мошин і Смілу до Єлизаветграду. Була рання весна. Спочатку шлях стелився степом, та згодом в'їхали в дубовий ліс, що почав уже зеленіти. Незабаром опинилися на піщаній рівнині, вкритій сосновим і березовим лісом. Минули Смілу і виїхали на широку рівнину. Час від часу гуркотів весняний грім, сонце виглядало з-поза хмар, кидаючи промені на ниви й левади, що простягалися вдалину. У небесних просторах деколи ширяв степовий орел.

Їхали мовчки. За селом до них приєднався немолодий уже селянин. Він став розповідати про славні події, які відбувалися у цьому сте-

пу і навколишніх лісах. Цікавою була його оповідь про збройну боротьбу українських селян проти своїх гнобителів — поляків і москалів.

Так доїхали до Тикіча. Переїхали річку й вибралися на гору, з якої, скільки око сягало, розстелявся безкрайній степ. Селянин замовк на якийсь час, а згодом, тяжко зітхнувши, продовжував розповідати, що москалі заселяють українські села чужинцями — німцями, болгарами, сербами, а міста аж кишать від москалів, поляків і жидів.

— А де ж наші козаки? — спитав Тарас.

— У льоху! — відповів коротко селянин, показуючи рукою на курган, який саме минали. Він попрощався з чумаками й пішов своїм шляхом...

Зацікавлення могилами-курганами не покидало Шевченка все життя. 1846 року, коли поет жив у Києві, він брав участь в археологічних розкопках скіфської могили Переп'ята і Переп'ятихи. Москалі розривали могили-кургани, бо шукали в них скарбів, і тим нищили нашу пам'ять, нашу історію і нашу славу.

(За Володимиром Барагурою)

ШЕВЧЕНКОВА НАТЯ

(З життя Тараса Шевченка)

Тарас Шевченко. Портрет А.Ускової з донькою (Натею).

Наті було 5 років, коли вона з батьком і матір'ю приїхала до Новопетровської фортеці, що за Каспійським морем. Тут її батько, майор Усков, був призначений комендантом.

Першого ж ранку мала Натя вибігла з дому розглянутися по новій оселі — і дуже посумніла. Щоправда, біля будинку був невеличкий садок, але поза ним простягався безмежний степ, спалений пекучим сонцем. Зі саду Натя вибігла на подвір'я, та там побачила тільки суворих насуплених солдатів. Уже хотіла втікати додому, коли раптом перейшов

їй дорогу якийсь вусатий солдат із в'язкою пруття в руці й заговорив:

— А, вітаємо маленьку гостю! З ким ти тут бавитися будеш, біднятко? І як тебе звати?

Голос солдата був такий доброзичливий, а погляд та усміх такі лагідні, що Натя й собі любо всміхнулася до нього.

— Називаюся Наталя, а кличуть мене Натя. А я з вами, дядю, буду бавитися, — сказала по хвилині.

— Згода, мала, — відповів солдат. — От і почнемо зараз! Несу оці прутики, щоби сплести кошник на рибу. Сплету і тобі малень-

кий кошничок та й вудочку зроблю, і підемо рибу ловити.

Натя з утіхи аж сплеснула в долоні. Зараз такі посідали й „дядя“ почав плести. А коли малій кошник був готовий, дав його дівчинці і сказав:

— Ось тобі, Натечко, кошничок на рибу.

Натя взяла кошник, встала й відповіла:

— За те люблю тебе, добрий дядю, — і щиро обняла його малими ручками.

Саме в тій хвилині надійшов комендант Усков. Він здивувався, що його мала доня обнімає незнайомого солдата.

— Хто ви будете? — запитав.

Солдат, по-військовому випроставшись, відповів:

— Рядовий Тарас Григорович Шевченко.

— То ви Шевченко? — здивувався комендант, гейби щось пригадуючи собі. Відразу по приїзді в канцелярії фортеці його повідомили, що тут є такий Шевченко, засланий у солдати для покарання, бо писав проти царя страшні вірші, і що йому ні писати, ні малювати не дозволено.

— Гм! — озвався майор, пригадавши собі розмову в канцелярії. — Не виглядаєте ви, Тарасе Григоровичу, на такого страшного, як вас описують. І, певно, добра ви людина, коли моя Натя вас так скоро полюбила. Вона не

бавиться будь з ким.

З того часу комендант заприятелював з Тарасом, і це трохи полегшило долю поета. Усков дозволив йому крадькома писати і малювати. Шевченко дуже подружився з маленькою Натею, він бавився з нею ніби її ровесник, оповідав про Україну, про своє життя, про те, як несправедливо і невинно поневіряється на заслання. Часом співав Наті мелодійні українські пісні — то веселі, що аж скакала, то сумні, що аж плакала.

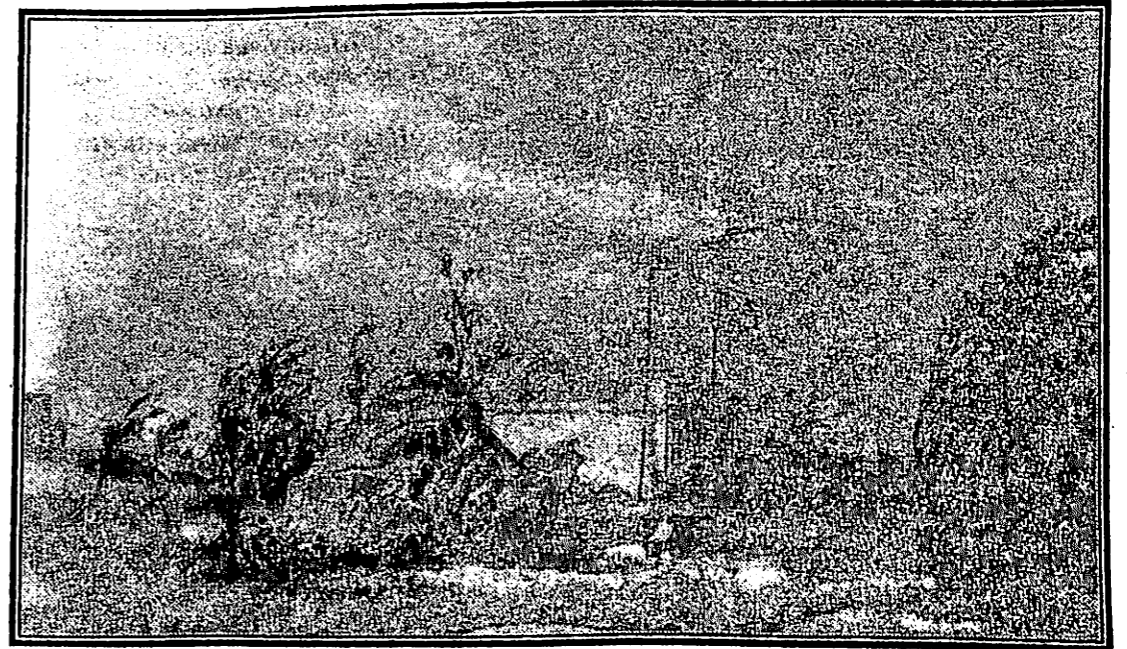
Одного разу, на Натині іменини, Шевченко зробив дівчинці і її батькам приємну несподіванку. У садку він натягнув між деревами довгий шнур і закріпив на ньому великі паперові літери. Увечері освітив їх ліхтариками — і на весь сад засяяло ім'я Н А Т Я.

Поет пробув у товаристві Наті п'ять літ. Хоч уже й волю йому проголосили, але важко було розставатися з малою пестійкою, що скрасила поетове життя на заслання.

Згодом Шевченко нераз писав до Наті сердечні листи і вона йому відповідала.

Минали роки... Дівчинка не забувала про свого доброго друга Тараса. Коли вона стала дорослою, то написала книжку „Спогади Наті про Тараса“, в якій висловила любов і шану до великого співця України.

(За Володимиром Барагурою)

Тарас Шевченко. Сад біля Новопетровського укріплення.

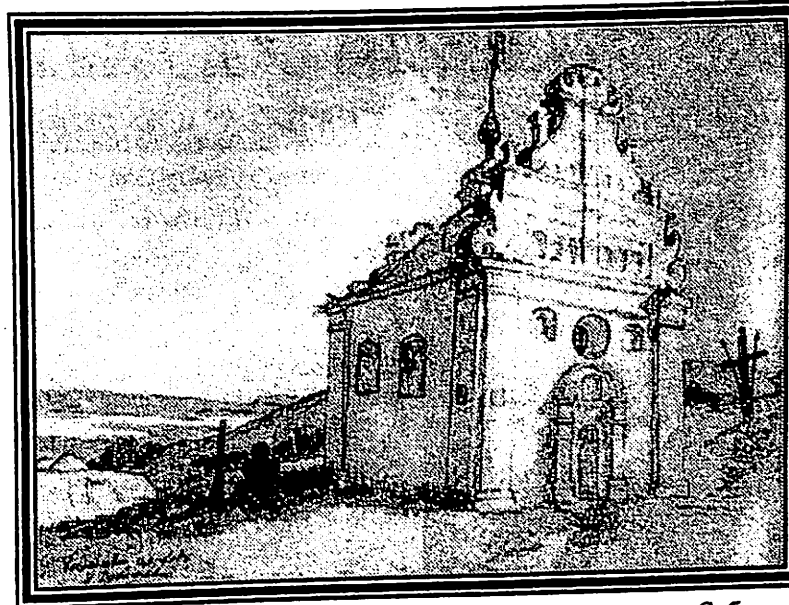

К.Немец. „Іван Підкова“.

ІВАН ПІДКОВА

Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу, і волю;
Минулося — осталися
Могили на полі.
Високі ті могили,
Де лягло спочити
Козацьке біле тіло,
В китайку повиті.
Високі ті могили, —
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави дідівщини
З вітром розмовляє,
А внук косу несе в росу,
За ними співає.
Було колись — в Україні
Лихо танцювало,
Журба в шинку мед-горілку
Поставцем кружала,
Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! може, серце
Хоч трохи спочине.

Чорна хмара з-за Лиману
Небо, сонце криє,
Синє море звірюкою
То стогне, то виє,
Дніпра гирло затопило.
„А ну те, хлоп'ята,
На байдаки! Море грає -
Ходім погуляти!“
Висипали запорожці -
Лиман човни відкрили.
„Грай же, море!“ - заспівали,
Запінились хвилі.
Кругом хвилі, як ті гори:
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба.
Пливають собі та співають;
Рибалка літає...
А попереду отаман
Веде, куди знає.
Похожає вздовж байдака,
Гасне люлька в роті;
Поглядає сюди-туди -
Де-де будь роботи?
Закругивши чорні уси,
За ухо цуприну,
Підняв шапку - човни стали.
„Нехай ворог гине!
Не в Синопу, отамани,
Панове-молодці,
А у Царград, до султана
Поїдемо в гості!“
„Добре, батьку отамане!“
Кругом заревіло.
„Спасибі вам!“
Надів шапку.
Знову закипіло
Синє море; вздовж байдака
Знову похожає
Пан отаман та на хвилю
Мовчки поглядає.

Тарас Шевченко. Богданова церква в Суботіві.

Стоїть в селі Суботіві...

Стоїть в селі Суботіві
На горі високій
Домовина України,
Широка, глибока.
Ото церков Богданова.
Там-то він молився,
Щоб москаль добром і лихом
З козаком ділився.
Мир душі твоєї, Богдане!
Не так воно стало;
Москалики, що заздріли,
То все очухрали.
Могили вже розривають
Та грошей шукають,
Льохи твої розкопують
Та тебе ж і лають,
Що й за труди не находять!
Отак-то, Богдане!
Занапастив єси вбогу
Сироту Україну!
За те ж тобі така й дяка.
Церков-домовину
Нема кому полагодить!
На тій Україні,

На тій самій, що з тобою
Ляха задушила!
Байстрюки Єкатерины
Сараною сіли.
Отак-то, Зіновію,
Олексіїв друже!
Ти все оддав приятелям,
А їм і байдуже.
Кажуть, бачиш, що все то те
Таки й було наше,
Що вони тільки наймали
Татарам на пашу
Та полякам... Може, й справді!
Нехай і так буде!
Так сміються ж з України
Сторонній люди!
Не смійтеся, чужі люди!
Церков-домовина
Розвалиться... і з-під неї
Встане Україна.
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!..

„ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА“ — НАШ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНИЙ ГИМН

П. Чубинський

М. Вербицький

Кожна нація за час свого історичного розвитку виробила для себе різні умовні знаки-символи, які відрізняються від такого роду знаків інших народів. Таких символів є три: Герб, Прапор, Гімн.

Найдавнішим символом України є Тризуб. Він був усталений і викарбований на монетах понад тисячу років тому — за часів князювання Володимира Великого, а його різновиди знані на нашій землі ще й до виникнення держави Київська Русь. Тепер Тризуб є державним Гербом України.

Український Прапор складається із синьо-жовтих кольорів. Це тому, що від давніх часів такі кольори найчастіше вживали у символіці українських земель, міст і військових з'єднань. А ще кажуть, що в українському Прапорі відбита синь нашого неба і золотистість пшеничних ланів.

Музично-поетичною емблемою України є Гімн „Ще не вмерла Україна“, що звеличує

нашу Батьківщину і кличе до праці й боротьби за неї. За часів більшовицького поневолення він був заборонений.

Автор слів українського національно-державного Гімну є наддніпрянець Павло Чубинський (1839—1884), відомий учений і поет. Він походить із Борисполя, що під Києвом, там і похований, а його скромна могила тепер є доглянена і в пошанівку.

„Ще не вмерла Україна“ П. Чубинський написав 1862 року, а через рік вірш був видрукований у Львові. Композитор о. Михайло Вербицький поклав поезію на музику (для хору), і 1885 року твір вийшов із друку. Ця пісня стала улюбленою серед народу на всіх українських землях і далеко за їх межами, де проживали наші люди. Під час Першої світової війни, коли Україна стала самостійною, її державним Гімном було визнано власне твір П. Чубинського і М. Вербицького „Ще не вмерла Україна“. Так є і тепер.

У березні нинішнього року припадає 180-річній ювілей автора музики „Ще не вмерла Україна“.

Михайло Вербицький народився у селі Яворнику Руському (помилково вважалося с. Улюч) біля княжого Перемишля, а похований у селі Млинах поблизу тієї ж місцевості тодішнього Яворівського повіту. Він був священиком, але багато праці віддав музичній творчості. Писав солоспіви, музику до драматичних вистав, для симфонічного оркестру і хорів. Михайло Вербицький перший із галичан і одночасно з Миколою Лисенком з Великої України написав музику до Шевченкового „Заповіту“. Обидві ці композиції були вперше

виконані у Львові на урочистому вечорі, присвяченому 7-й річниці смерті Тараса Шевченка.

Від часу написання Славню „Ще не вмерла Україна“ минуло 130 років. У цьому творі відображено також стремління розділеного колись чужинцями українського народу до єдності і соборності. То вже так сам Бог дав, що його авторами були представники східних та західних земель України — Павло Чубинський і Михайло Вербицький. І в цьому також є глибокий зміст і символіка, що й сьогодні закликає нас усіх до згуртування і спільної праці для Батьківщини!

Степан СТЕЛЬМАЩУК

Величаво

Ще не вмер- ла У- кра- ї- на, ні сла- ва, ні во- ля,
ще нам, брат- тя мо- ло- ді- ї, усміхнеть- ся до- ля.
Згинуть на- ші вѣ- рожень- ки, як ро- са на сонці.
За- па- ну- єм і ми, браття, у своїй сторон- ці.
Душу, ті- ло ми по- ло- жим за на- шу сво- бо- ду
і по- ка- жем, що ми, брат- тя, ко- зацько- го ро- ду.

СЕРЦЕ З ГУМИ

(За Захаром Топеліусом)
Ілюстрації Петра Андрусіва

— Це чудово! — крикнув Фредик. — Сьогодні 1 березня — початок весни! Ми не вчимося, тож можу бавитися новим м'ячем, що має серце з гуми. Гей! Лети під саме небо, як жайворонок! Лови, Марійко!

Марійка простягла рученята, щоби вхопити м'яч, та нараз — гоп! М'яч висковзнув з її пальців, упав на землю, ще раз підскочив і... покотився в калабаню.

Фредик, розгніваний на сестру, витягнув його.

— Гарно тепер виглядає! — процідив крізь зуби, обтираючи м'яч з болота.

Марійка підскакувала на одній нозі і сміялася на весь рот.

— Чого смієшся? — обурився Фредик.

— Сміюся, бо м'яч має серце з гуми, то мусів упасти в болото!

Перед домом грівся на сонці старенький дідусь у довгій опанчі і теплій шапці. Чув розмову дітей і закликав Фредика.

— Чи знаєш, що це таке гума? — спитав хлопчика.

— Знаю! Це легкий еластичний матеріал, який виготовляють з гумового дерева. Її можна м'яти, натягувати, стискати, а вона знову повернеться до попередньої форми.

— Добре, — сказав дідусь. — Але чи знаєш, чому ті, що мають серце з гуми, мусять упасти в болото?

— Не знаю, — відповів Фредик.

— То я тобі скажу. Кожна людина повинна знати, чого вона домагається, чому одну річ любить більше, ніж іншу. Коли ж обертається то наліво, то направо, як хоруговка на даху, дозволяє кожному керувати собою і не має власної думки, — така людина є бездушним боягузом. Спіткає її те саме, що спіткало твій м'яч. Можеш бути певний.

Фредик замислився, та не знав, що має відповісти.

— Чи хочеш стати добрим хлопцем? — запитав його дідусь.

— Хочу, — відповів Фредик.

— Отже запам'ятай, що тобі скажу: не будь зарозумілим, сварливим та скорим до бійки. Але коли переконаєшся у порядності якоїсь людини чи необхідності певної справи — стій на своєму і не дай нікому переконати себе у протилежному.

— Добре, дідуню, — відповів Фредик, але не зовсім розумів, про що йшлося.

— Ходім на леваду! — поклікала Марійка. — Всі діти пішли туди бавитися!

День був дуже гарний. Весняне сонце усміхалося з неба, у придорожнім лісі співали пташки. Деревка ще не мали листя, тільки смереки пишалися зеленню. На вербах показалися білі вовнисті базьки. Луки вже зовсім розмерзлися і подекуди серед зісохлої трави визирали перші купки зелені. В ровах ще де-не-де білів сніг, а по нім скакали жаби.

На леваді дитяча забава була у повному розпалі. М'ячі підлітали вгору, наче ластівки. Як котрий влучав хлопцеві у плечі, лунали такі радісні крики, що селяни, які проїжджали по дорозі, усміхалися.

Дівчатка відокремилися і завели інші забави — „лиса“, „котика і мишки“ — і так розбавилися, що одна загубила черевик, друга заплуталася у своїх розв'язаних шнурівках, а третя роздерла собі спідничку. Всі розхристалися і розчервонілися, мов буряки. Кілька менших хлопців покинуло забаву з м'ячем і прилучилося до дівчат. Дітям стало ще веселіше.

Старші хлопці почувалися ображеними. А як побачили, що якийсь хлопчик з молодших класів пристав до веселого гурту, вирішили його покарати.

— Треба йому дати „стипендію“! — заявив один.

— Ні, краще киньмо його в рів з болотом, — сказав другий. — Нехай завалєє собі ту нову курточку, що так сподобалася дівчатам!

— Це негарно — шість проти одного! — відізався Фредик. — Я проти такого.

— Бойшся? — закричали хлопці. — Ти боягуз!

— Я не боюся, — відповів Фредик, — але...

— Налякався, щоби він тебе потім у школі не набив! — глузували з нього товариші.

— Неправда! — заперечив Фредик. — Але...

— Перестань виправдовуватися і ходи з нами! — загукали хлопці і потягнули його за собою.

Коли хлопчик, який бавився з дівчатами, зрозумів, що на нього готується напад, то почав утікати. Збиточники наздогнали його аж біля стодоли. Хлопець оборонявся так відважно, що з ним довго не могли дати собі раду. Аж якийсь із збиточників скористався відповідним моментом і вхопив його за ногу. Бідолаха перевернувся, і гурт бешкетників галасуючи потягнув його до рову...

Побачивши це, дівчатка почали кликати на допомогу, хтось навіть заплакав. Марійка кричала до Фредика, щоби відпустив хлопця.

— Тепер переконаєтесь, чи я боягуз! — гукав Фредик, не звертаючи уваги на голос сестри.

В цей час дорогою проходило двоє старшокласників. Вони побачили, як нещасного хлопчину тягнули в рів.

— Шестеро на одного! Який сором! Ганьба! Ми вас зараз провчимо! — закричали обурені хлопці, перескакуючи через тин.

Супроти такої несподіваної відсічі увесь гурт збиточників залишив бідолашного хлопчину і втікав що було духу. Фредик біг за ними, але зашпортався і впав. Старшокласники наздогнали його.

— Ага! Спіймали! Масмо одного! — загукали вони. — То ви шестеро кинулися на одного, щоб його скупати в рові? Тепер сам переконаєшся, як це приємно!

По тих словах кинули Фредика в болото, чорне й грязке, як смаровило.

Ой, як страшно виглядав Фредик, коли виліз з болота! Діти аж заходилися від сміху. Здавалося, що сміявся ліс і навіть левада. Ніколи ще ніхто не бачив подібної веселості.

Діти повернулися до перерваної забави, а Фредик похнюпившись почвалав додому.

На ганку ще сидів старенький дідусь і дивився на комарів, що роїлися до сонця.

— Як ти виглядаєш! — здивувався дідусь, побачивши внука, замазаного болотом з ніг до голови. — Що з тобою сталося?

— Дідуню! Аж тепер я зрозумів ваші слова про серце з гуми! — відповів засоромлений Фредик. — І я мав таке серце. Вчинив проти власного переконання, і за це мене скупали в болоті...

БЕРЕЗЕНЬ НА ЛІТО ПОВЕРТАЄ

Ото б ви здивувалися, коли б почули, що в березні місяці вас вітають з Новим Роком! „Якісь диваки“, — подумали б ви. Однак у тому нічого дивного немає.

Колись давно-давно в Україні Новий Рік відзначали саме в березні. Наші пращури-язичники були ревними прихильниками природних явищ. За богів їм слугували місяць, сонце, блискавки, зірки. З глибокою шаную вони ставилися до дерев. Найсвятішим вважався дуб.

Оскільки природа пробуджувалася весною, то і Новий Рік мав починатися у березні. Саме в цей час випадало ще й рівнодення — між 17 і 18 березня. До речі, 20 березня наступає також астрономічна весна.

До цієї дати жінки випікали з тіста „жайворонків“ і „голубків“. Ними обдаровували дітей. Серед дня діти з печивом у руках вибігали на околицю села і співали:

*Пташок викликаю
З теплого краю:
— Летіть, соловейки,
На нашу земельку,
Спішіть, ластівоньки,
Пасті корівоньки!*

Разом із дітьми виходили зустрічати весну й дорослі. Всі ставали в коло і дослухалися, коли заспіває вівсянка. Саме ця пташка найпершою прилітала з вирію. Якщо хтось чув її голос, то оповіщав присутніх: „Як звеселилася вівсянка — кидай сани, бери віз, викинь шубу, з печі злізь!“

Ще однією ознакою приходу весни був протяжний посвист байбака. Тільки-но сонце пригріло землю, він одразу ж вилазив зі своєї нірки, ставав на задні лапки і починав свистіти.

По-різному називали в Україні перший місяць весни. Латинське слово „март“ вийшло з

активного вжитку лише в минулому столітті. Його замінило сучасне — „березень“. Паралельно вживалися також назви „березоль“ та „березіль“. Виникли вони з двох кореневих слів — „береза“ і „зола“. Саме під цю пору селяни вирубували в лісах березові гаї. На звільнених площах сіяли зерно. Зрубані дерева спалювали, щоб отримати золу, тобто попіл. З нього виготовляли скло. Промисел цей називався гутівництвом, а заводи — гутами. Рештки від цієї сировини йшли на удобрення полів. Переважно це було вугілля і неякісний попіл. Таке добриво називали браками.

Ще й досі на Поліссі є чимало сіл і урочищ, котрі носять назви Гута, Буда, Браки.

Крім того з березової кори виготовляли надзвичайно цінний продукт — дьоготь. Навіть Богдан Хмельницький спеціальним універсалом зобов'язував окремі села „гнати для війська дьоготь“. Ним лікували деякі хвороби, змащували шкіряне взуття і гужовий транспорт. Отже, від назви деревини — берези, а також її продукту — золи й утворилися назви місяця. Згодом їх змінили на „березень“, тобто „зелене дерево“. Саме в цей час починає рухатися по стовбурах березовий сік і з'являється листя.

У деяких областях України були й інші назви. Серед них найвідоміші — „новолітець“, „полютій“ (той, що йде на зміну лютому), „марець“, „красний місяць“. Кожен регіон мав свою місцеву народну назву. В літературній мові залишилася сучасна, котрою користуємося й дотепер.

*Якщо граки прилетіли прямо на гнізда —
буде дружна весна.*

*Довго бруньки на деревах — спізниться літо.
Жайворонок прилетів — настане стійке тепло.*

Побачив шпак — знай: весна біля порога.

БЕРЕЗЕНЬ

*Все раніше ясне сонце
На свій шлях виходить,
Все тепліше по віконцях
Проміннячком водить.
Щораз довше ogrіває
Замерзлу земельку —
Всміхається, обіцяє
Пору веселеньку.
Всміхається приязненько,
Що вже минув лютий,
Що приходить березенько
Річечку розкути.
Розкувати річку з льоду,
Сніги розтопити,
Сонячній бережечки
Квітами встелити.
Насипати зілля-рясту
В садочку, в леваді —
Приходь, приходь, березеньку,
Діти тоді раді!*

Марійка Пігірянка

